

TAKREPARATIONER LAXHOLMEN – EDEFORS 2011 – 2014

Av Tommy Nyberg, Jokkmokk. Foton: Lars-Göran Hedberg, Vuollerim.

Sommaren 2010 besökte jag i vanlig ordning Laxholmen.

Eftersom jag arbetar med reparationer av gamla kulturbyggnader, lade jag märke till att något tak på holmens byggnader verkade vara i mycket dåligt skick. Vid lite närmare granskning, kunde jag snart inse att alla tak på de åtta byggnaderna var mer eller mindre förfallna.

Lite försynt påtalade jag rådande situation för personalen som skötte serveringen den dagen, och påpekade vådan av dåliga tak och att förvaltande av kulturminnesmärkta byggnader förpliktar vad gäller skötsel och underhåll. Mitt påpekande bemöttes av ett översvallande bifall med stor frustration över situationen. Man befarade t.o.m. att stenarna på taken med näver skulle ramla ner och förorsaka personskada.

Kommande måndag uppenbarade sig kärnstyrkan i Edefors Hembygdsförening: *Ingrid Bergman, Sten Berg och Eva-Britt Larsson* hos mig uppe i Porsiedet. Då beslutades, att jag skulle besikta och göra kalkyler för att reparera alla taken på Laxholmen.

Efter ett otal turer med möten och diskussioner med Edefors Hembygdsförening, som är arrendator, Bodens kommuns fastighetsförvaltning och Länsstyrelsen, som sitter på byggnadsvårdsmedel, kunde så småningom processen med reparationerna på Laxholmen börja. Eftersom den norrbottniska sommaren är kort som ett stjärnfall, beslutades att dela upp arbetena i etapper, som kom att löpa under fyra säsonger innan allt var klart i somras.

År 2011 gjordes de mest akuta åtgärderna med att säkra stenarna som tynger ner nävertaken på rökbodan och ladan. Vidare åtgärdades takläckaget på fiskarstugan samt säkrades durken på gårdsbrunnen. Bertil Thelin, Jokkmokk, hjälpte mig med dessa åtgärder.

År 2012

Etapp I: Under maj månad lades nytt maskinhyvlat sticktak på fiskarstugan med tre lags täckning och växelvis läggning. Bertil Thelin medverkade även här och Hans Söderström, Trångfors, levererade takstickerna.

Etapp II: Omläggning nya nävertak på rökbodan och ladan med ny takved och allt. Under senvintern hade arbetet förberetts med avverkning i Övre Kuouka av senvuxen gran, som sedan barkats och stabbats för torkning.

En överraskning när vi rev taket på rökbodan var, att här var det inte bara näver och takved, utan det bestod uppifrån räknat av: takved, näver, platonmatta, papptak och näver, vilket medförde oerhörda mängder byggskräp att kärra ut för vidare transport. Vi fick även göra nytt *vågbord* på väggen som vetter mot matbodan. Vågbord är en kluven stock som ligger utanför hammarbandet och har till uppgift att vara upplag för nävret. Nävret läggs bara löst, med i detta fall cirka trelagstäckning, och takveden av rund barkad senvuxen granslana läggs löst med låsning över nock, som sedan stenas fast med stenar närmare takfoten för att motstå väder och vind. Viktigt med taknäver är att det exponeras så lite som möjligt, vilket gör det oerhört långlivat. Nävret levererades av Koler trä med ursprung från Ryssland. Lars-Göran Hedberg, Vuollerim, deltog i detta arbete liksom allt framöver. Han har också tagit fotona i artikeln.

Paus och en trevlig pratstund med intresserade besökare. Rökbodans nävertak färdigt.

År 2013

Etapp III: Omläggning nytt sticktak på båthuset. Taket håller cirka 120 m² yta, vilket innebär cirka 12000 stickor och lika många spikar.

Detta arbete försenades, så att vi inte kom igång förrän i början av augusti, vilket egentligen är förkastligt – vi är ju då inne i den s.k. röten med hög luftfuktighet, vilket gör att nyhyvlade fuktiga taksticker möglar. Här stod vi då med hela taksticksleveransen! Vad göra? – Vi fann ingen annan råd än att lägga allt i älven och försöka behålla det där, vilket visade sig inte vara det lättaste. Det blev ett väsende att hålla reda på taksticksbuntarna, speciellt när de började

sjunka, så en del hamnade nog neråt Vittjärv. Men båthustaket blev i alla fall klart till slut och även en nykonstruerad bro.

Dasset fick sedan nytt planktak med vattuspår och tjärstrykning. Hävstångskonstruktionen till brunnen rekonstruerades också den sommaren.

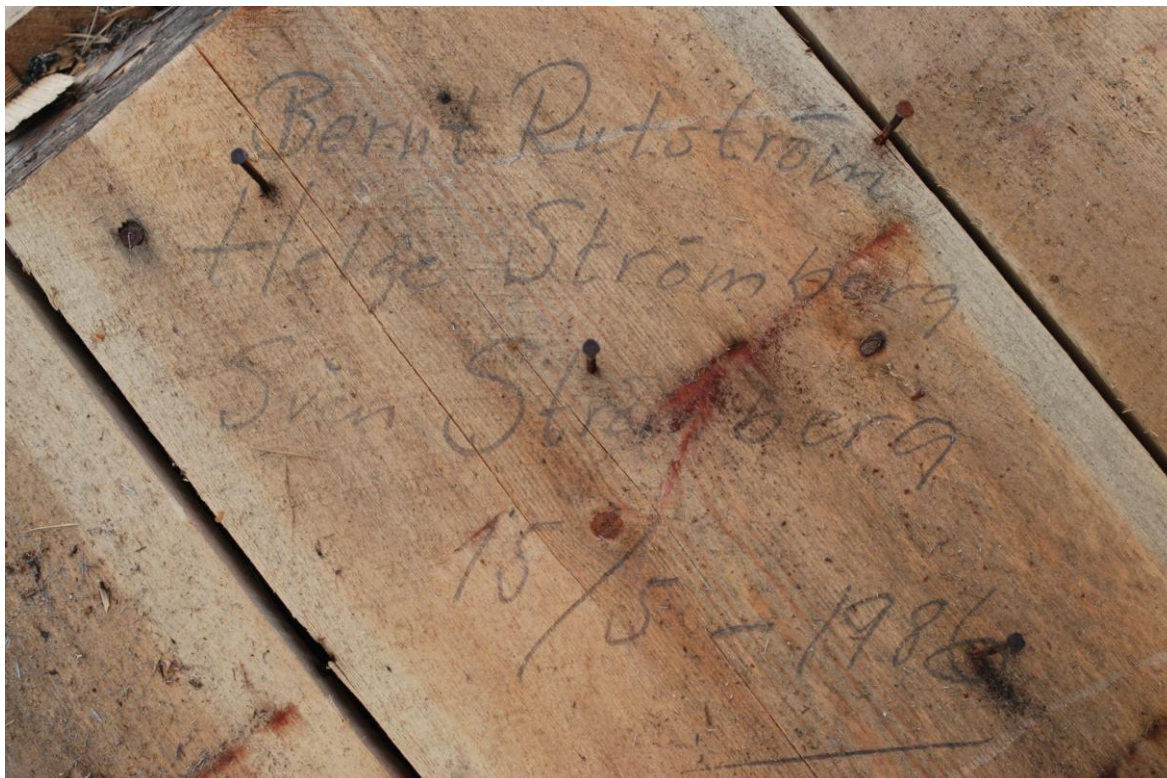
Fårhuset

År 2014

Ettapp IV:

Tre tak återstår, matboden, isboden och fårhuset. Alla tre byggnader har traditionella sticktak med maskinhyvlade spån. Här föreslog jag att lägga *handspäntade* spån på fårhuset och därigenom få ett fältnässigt studie- och jämförelseobjekt tillsammans med de övriga. Handspäntade spån följer av naturliga skäl fiberriktningen i träet och blir lite tjockare än maskinhyvlade spån och dessutom blir det stående årsringar, eftersom man späntar radiellt mot centrum på klabben. Enligt uppgift ska livslängden för handspäntade spån vara cirka 50 – 70 år och hälften för maskinhyvlade. De handspäntade spånen levererades av Gunnar Fogelvik, Sanden Porsi. Den observante lägger säkert märke till att stickerna på fårhuset ser lite spretiga ut och det är ett bra tecken.

Det har varit svårt att få uppgift om när taken byttes förra gången, men när vi rev de gamla stickerna på matboden fann vi skriftliga bevis för att detta gjordes exakt på dagen för 28 år sedan. Detta dokumenterades med ett foto, där namnen på dem som lade taket då framgår.

Minnen från förra takläggningen: Bernt Rutström, Helge Strömberg, Sven Strömberg 15/5 1986

Cirka hälften av byggnaderna har vi justerat i höjd med kompletterande grundstenar. En hel del grävarbeten har vi gjort, för att undvika markkontakt med syllar. På fyra av byggnaderna har dörrarna och stocklåsen reparerats och nya nycklar tillverkats.

Som ett litet extraarbete har jag även nytimrat en modell på gamla laxminan och ny timring på gårdsbrunnen. Angående laxminan var det så, att Vattenfall för några år sedan rev det sista som fanns kvar av det fasta laxfisket i samband med dammförstärkningar – minan på södra sidan – sörfisket.

För att behålla något av detta, utverkade hembygdsföreningen att ta vara på luckorna till minan och utifrån dessa bygga en modell på land i timmer. Den är naturligtvis bara en bråkdel av originalet i storlek, men idén är att man ska kunna förstå själva tillvägagångssättet vid fisket.

För mig är det fascinerande, fantasieggande och djupt imponerande att man i den vilda Edeforsen kunde konstruera och timra en hållbar konstruktion i forsen. Vilken utmaning mot naturens element, våldsamt vårflod, isgång och miljontals timmerstockar! Men belöningen blev stor. Det inofficiella fångstrekordet enligt tillförlitlig källa lär vara 411 laxar på ett vick. Flera ton med fisk. Det måste ha varit landets bästa fiske!

Beträffande nytimringen på gårdsbrunnen, kanske någon undrar hur det kan komma sig att knuten är fasad, s.k. *dalaknut*. Som stöd till detta hänvisar jag till knuten på rökbodan från år 1702. Det är en villfarelse att fasad knut bara fanns i Dalarna. Jag har stött på den många gånger i Norrbotten.

Intresset bland besökande på Laxholmen för de arbeten vi utfört har varit stort. Det gamla hantverken fascinerar och folk tycker det är fantastiskt att gamla metoder och material ofta överträffar dagens moderna.

Alla byggnader kräver underhåll och särskilt tak av naturmaterial som dessa stick-, näver- och planktak. Det viktigaste är att de sopas av regelbundet.

Ja det blev en lång resa detta med Laxholmen, men eftersom jag härstammar från Västbo och bodde i Bodträskfors som liten, känns det som ett hedersuppdrag jag haft, och jag har svårt att tänka mig en trevligare arbetsplats med alla omtänksamma och trevliga människor i hembygdsföreningen och gamla barndomsbekanta som jag åter fått träffa.

Vill avsluta med att tacka alla så väldigt mycket och säger som Mats Karström:
”Laxholmen – en längtans plats”

Rökbodan, matbodan och isbodan med nya tak.